

Kirkon päihdestrategia

Sisällys

JOHDANTO.....	3
TIIVISTELMÄ	4
KIRKKO JA PÄIHTEET	4
PÄIHDEHAITTOJEN EHKÄISY	6
PÄIHDEHAITTOJEN HOITO	8
SEURAKUNTIEN JA JÄRJESTÖJEN PÄIHDETYÖN LAAJUUS	11
KIRKKON PÄIHDETYÖN HAASTEET JA KIPUPISTEET	13
Toiminta-ajatus	15
Visio	15
Tavoitteet ja keinot	15

Johdanto

Arkkipiispa Jukka Paarma allekirjoitti 21. huhtikuuta 2004 Alkoholiohjelman kumppanuussopimuksen peruspalveluministeri Liisa Hyssälän kanssa. Kumppanuus merkitsee sitoutumista alkoholihaittojen ehkäisyyn ja vähentämiseen. Alkoholiohjelmaan sitoutuneet sopijakumppanit määrittelevät itse oman toimintansa tavoitteet ja puitteet sekä välittävät alkoholiohjelman tavoitteita tukevaa tietoa omalla toimialueellaan ja seuraavat alkoholihaittoja ehkäisevän toimintansa tuloksellisuutta. Kirkon päihdestrategian laatiminen on osa tätä prosessia. Päihdestrategia koskee alkoholin lisäksi myös muita päihteitä kuten huumeet, väärinkäytetyt lääkkeet ja tupakka.

Vuosituhanen alussa kirkossa ja sen seurakunnissa siirryttiin samanaikaisesti kolmivuotiskausittaiseen suunnitteluun. Prosessin taustaksi ja apuvälineeksi tarvitaan pidemmän aikavälin strategioita, jotka ilmaisevat painopisteitä ja tavoitteita kolmivuotiskausiksi. Päihdestrategia pyrkii siihen, että päihdekysymykset näkyisivät seurakuntien suunnittelussa sekä varsinaisen toiminnan että henkilöstöpolitiikan osalta.

Kristillinen päihdetyö ulottuu seurakuntakenttää laajemmalle. Kristillinen arvopohja yhdistää myös monia päihdealan kolmannen sektorin toimijoita. Tämän strategian tarkoituksena onkin sanoittaa seurakunnille ja kristillisille järjestöille yhteisiä tavoitteita ja linjauksia päihdetyön painotusten asettamiseksi.

Päihdestrategian käyttökelpoisuus punnitaan vasta silloin, kun kirkon ja järjestöjen kaikilla tasoilla toimivat yksiköt tekevät omat strategiansa, johon johto, palkatut työntekijät ja vapaaehtoiset sekä luottamushenkilöt voivat sitoutua. Näissä strategioissa otetaan huomioon juuri se toimintaympäristö, jossa asianomainen yksikkö toimii. Tämän linjauksen toivotaan rohkaisevan ja auttavan seurakuntia laatimaan päihdetyön strategian oman seurakunnan toiminnan tueksi.

Strategian laatimiseen ovat osallistuneet Marjatta Aahos, Juha Alstela, Heikki Hiilamo (pj.), Mika Ikkala, Ari Inkinen, Terhi Laine, Seppo Lusikka (siht.), Ansa Mikkola, Nina Silander, Seppo Sulkko, Tarja Tonteri, Pekka Tuomola ja Ritva Varamäki.

Kirkkohallitus on hyväksynyt kirkon päihdestrategian täysistunnossaan 17. elokuuta 2005.

Tiivistelmä

Sosiaali- ja terveysministeriön alkoholiohjelman mukaan kirkolla on keskeinen asema suomalaisessa yhteiskunnassa. Se kohtaa ihmiset henkilökohtaisella tasolla ja tukee toimintaansa yhteisöllisyyttä ja lähiyhteisöjen vahvistamista. Kirkolla on myös laaja-alainen kokemus alkoholihaittojen vähentämisestä.

Kirkon näkökulmasta ehkäisevän päihdetyön tärkein ulottuvuus on siinä, että kirkko auttaa ihmisiä ja yhteisöjä arjessa selviytymisessä ja tukee terveitä elämäntapoja ja vastuullista käyttäytymistä. Kaikki seurakuntien toiminta on ehkäisevää päihdetyötä.

Päihdehaittojen ehkäisyn tulisi läpäistä kaikki kirkon toiminta. Tavoite ei ole myöskään sidottu mihinkään ammattiryhmään. Oleellista on pyrkimys luoda turvallinen ja luottava ilmapiiri, missä yhteisöllisyys voi toteutua. Varsinaisen päihdetyön lisäksi on tärkeää, että kaikki työalat käyttävät mahdollisuutensa ehkäisevään päihdetyöhön.

Päihdeongelman lähtökohtana on riippuvuus. Olemme tekemisissä riippuvaisten ihmisten kanssa olipa käytetty aine mikä tahansa. Riippuvuudella tarkoitetaan pakonomaista käyttäytymistä, jossa ihminen on menettänyt hallinnan johonkin riippuvuutta aiheuttavaan asiaan, esimerkiksi päihteisiin.

Kristillisen uskon ytimessä on pyrkimys reagoida niiden ihmisten hätään, jotka ovat nimenomaan syyllisyyden, häpeän ja synnin julkisen stigman vuoksi joutuneet marginaaliseen asemaan yhteiskunnassa. Kirkko puolustaa ihmisarvoista elämää ja sen edellytyksiä. Jokaisella on oikeus kuulua yhteisöön ja saada apua kärsimykseen. Päihdetyön subjektina onkin salliva ja armollinen seurakuntayhteisö, joka kutsuu mukaan kaikki alueen ihmiset.

Yhteisöllinen sitoutuminen luo myös sosiaalisen tukiverkoston ja tuo ystävät, jotka vähentävät päihteiden käytön halua ja mahdollisuutta. On tärkeää, että kirkko pitää esillä – fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten tekijöiden lisäksi – hengellisyyden merkitystä päihdeongelmista vapautumisessa.

Kirkko ja päihteet

Miksi päihdekysymykset kuuluvat kirkolle? Kristillisen käsityksen mukaan ihmisellä on loukkaamaton arvo sillä perusteella, että hän Jumalan kuvaksi ja työtoveriksi luotuna on Jumalan huolehtivan ja pelastavan rakkauden kohde. Ihminen ei ole ansainnut eikä hankkinut arvoaan, se on annettu hänelle lahjana. Tämä arvo on siten olemassa ihmisen laadusta, suorituksista, hyödyllisyydestä tai asemasta huolimatta. Se on ehdoton. Kaikilla ihmisillä on sama arvo.

Uusliberalismi määrittää ihmisen arvon hänen hyödyllisyytensä perusteella. Mitä korvaamattomampi joku on, sitä arvokkaampi hän on, helposti korvattavilla on hyvin alhainen arvo. Yhteisöllisyyden puutteesta johtuva sosiaalinen eristyneisyys ja kodittomuus tuo helposti mukanaan henkisen kodittomuuden. Kun ei osallistuta mihinkään yhteisöön, ei koeta myöskään elämän mielekkyyttä eikä moraalista velvoitetta noudattaa yhteisön normeja. Tämä on se maaperä, jossa alkoholin ja huumeiden käyttö sekä rikollisuus kasvavat ja kukoistavat.

Jeesus liittyi julistuksessaan ja toiminnassaan myös Vanhan testamentin profeetalliseen perintöön, johon kuului yhteiskunnallisen vanhurskauden julistaminen ja toivon viestin tuominen köyhille, sorretuille, vangituille ja sairaille (Lk. 4:16-22; Jes. 53:3-8). Profeetat olivat kiinnittäneet huomiota paitsi uskonnolliseen rappiotilaan myös sosiaalisiin epäkohtiin. He puolustivat etenkin köyhiä, leskiä, orpoja, vanhuksia ja muukalaisia. Raamattu antaa alkuseurakunnan elämästä hyvin kokonaisvaltaisen kuvan, jossa pelastus ja uusi rakkauden täyttämä elämä kuuluvat yhteen. Alkuseurakunnan diakonien huolenpidon kohteina olivat erityisesti yhteiskunnan syrjäytyneet: köyhät, sairaat, vammaiset, nälkäiset, janoiset, asunnottomat ja orvot sekä vangitut.

Lähimmäisen rakkauteen kehoitetaan myös monessa muussa Uuden testamentin kohdassa (esim. Matt. 25:40, Matt. 5:41, Room. 12:10: ”Osoittakaa toisillenne lämmintä veljesrakkautta, kunnioittakaa kilvan toistanne.”). Uusi testamentti ei ehdottomasti tuomitse alkoholin hallittua ja rajoitettua käyttöä (esim. Joh. 2:1-11, 1 Tim. 3:8, Tiit. 2:3), mutta tekee jyrkän eron juoppouteen ja juominkeihin.

Kristillisen seurakunnan perustana on uustestamentillinen ajatus "koinoniasta". Käsite tarkoittaa yhteyttä, osallisuutta ja jakamista. Sanaa käytetään yhtälailla puhuttaessa yhteydestä Kristukseen ja Jumalaan ja puhuttaessa ihmisten keskinäisestä yhteydestä. Siihen sisältyy ajatus, että me kaikki olemme osallisia yhteisöstä, joka perustuu meitä itseämme suurempaan lahjaan ja merkitykseen. Kuulumme elämän yhteyteen toistemme kanssa, koska meillä on elämän yhteys Jumalan kanssa Kristuksen kautta. Opetuslapset olivat kokeneet yhteyttä siinä tavassa, jolla Jeesus jakoi elämänsä heidän kanssaan sekä syrjittyjen ja syrjäytyneiden ihmisten kanssa: sairaiden, köyhien, sorrettujen, äänettömien ja ulosheitettyjen kanssa.

Koinonia-käsite auttaa täydentämään latinalaisperäisen solidaarisuuskäsitteen merkitystä, joka ilmaisee lujaa yhteyttä yhteisten etujen puolustamisessa. Se ei ole vain tiiviissä rintamassa seisomista jonkin puolesta jotakin vastaan, vaan myös kasvokkain olemista toistemme kanssa, erityisesti niiden kanssa, jotka yhteiskunnassamme ovat heikoimpia. Se on yhteisvastuuta, joka merkitsee kuormien jakamista, mutta myös jokaisen vetämistä yhteisten lahjojen ja yhteisen ihmisarvon osallisuuteen.

Evankeliumi on sanoma osallisuudesta, vieraantuneen ja syrjäytyneen ihmisen mahdollisuudesta päästä osalliseksi Jumalan valtakunnasta ja sen avaamasta uudesta ihmisyydestä. Kirkon tarkoitus ja olemassaolon oikeutus on yksinomaan siinä, että se kutsuu ja liittää ihmisiä Jumalan armon osallisuuteen ja siihen perustuvaan keskinäiseen elämänyhteyteen ja jakamiseen. Toimimalla koinonian puolesta toimitaan sen puolesta, johon koko luomakunta oli aikoinaan tarkoitettu ja luotu, ennen kuin pahuuden ja synnin hajottavat voimat pääsivät sitä vahingoittamaan ja turmelemaan.

Yhteisöllisyys on sekä lepoa ja hiljentymistä että aktiivista vaikuttamista omassa elinympäristössä, tavoitteena elämän kokonaisvaltainen eheytyminen. Yhteisön keskeisimmät arvot ovat rehellisyys ja luottamus, vastuun ottaminen itsestä ja toisista. Yhteisö tarjoaa muutoksen mahdollisuuden arvoissa ja asenteissa. Perusehtona on rehellisyys itseä ja toisia kohtaan. Yksilöllä itsellään on kuitenkin aina vastuu omasta toiminnastaan.

Kristillisen päihdetyön lähtökohtana on ihmisen ainutkertaisen arvon tunnustaminen. Päihdetyön tarkoituksena on auttaa ihmistä oman elämänsä mielekkyyden ja tarkoituksen etsimisessä, ratkaista syyllisyyden ongelma ja vapauttaa painostavasta syyllisyyden taakasta. Kirkon rooli päihdehaittojen ehkäisyssä ja hoidossa on siinä, että se pitää esillä armon sanomaa ja toivon näkökulmaa kaikissa olosuhteissa. Armon ja toivon avulla yksilöt ja yhteisöt tulevat tietoisiksi voimavaroistaan, mahdollisuuksistaan ja vastuustaan.

Päihdehaittojen ehkäisy

Kirkko ja seurakunnat ovat läsnä koko suomalaisessa todellisuudessa ja kohtaavat ihmiset siinä elämänpiirissä, jossa he elävät. Kirkko on arvoyhteisö, jolla on erittäin laaja kosketuspinta suomalaisiin. Kirkon toiminta vaikuttaa suuresti suomalaisen yhteiskunnan moraaliin ja yksilöiden käyttäytymiseen. Kirkko voi omalla toiminnallaan vaikuttaa päihdehaittojen määrään ja laatuun.

Ehkäisevä päihdetyö on käsitteenä korvannut raittiustyön. Kysymys on myös sisällöllisestä muutoksesta. Jos raittiustyö asetti tavoitteekseen täysraittiuden vaalimisen, ehkäisevä päihdetyö hyväksyy tavoitteeksi myös päihdehaittojen vähentämisen ja ns. kohtuukäytön. Alkoholien käyttötottumukset vaihtelevat suuresti raittiudesta ja vähäisestä käytöstä suurkulutukseen ja täydelliseen riippuvuuteen.

On tärkeää, että kirkko tukee niitä, jotka ovat valinneet täysraittiuden elämäntavakseen. Eri-tyistä tukea tarvitsevat nuoret – koululaiset ja opiskelijat – jotka kokevat kaveripiirin ja kulttuurin paineen kovina ja voivat ajautua tahtomattaan käyttämään päihteitä. Nuorisokulttuurissa on kuitenkin nähtävissä trendejä, joissa suhtaudutaan kielteisesti humalajuomiseen. Kirkolla on mahdollisuuksia luoda ja edistää päihteetöntä toimintaa.

Ehkäisevässä päihdetyössä ja sen tavoitteiden asettamisessa on hyvä ottaa huomioon alkoholin kohtuukäyttö. Raittius kuuluu nykyisinkin tiettyihin ikäkausiin ja tilanteisiin. Jotkut ihmiset ovat valinneet raittiuden elämäntavakseen. Erityisen suositeltavia päihteettömiä alueita ja kausia ovat muun muassa lapsuus ja nuoruus, raskaus, työpaikat, liikenne ja sairauden aika.

Ehkäisevää työtä määritellään myös kohderyhmien avulla. Koko väestöön vaikutetaan primaaripreventiossa tiedotuksen, valistuksen ja päihteettömyyden tukemisen avulla. Keskeistä on vaikuttaa siihen, että päihteiden käyttö alkaisi mahdollisimman myöhäisessä vaiheessa. Tiedotuksella tarkoitetaan ”puolueettoman” informaation välittämistä. Johtopäätösten tekeminen jää vastaanottajan vastuulle. Valistus puolestaan sisältää ”kasvattavan” elementin, ja pyrkii opetuksen ja koulutuksen keinoin ohjaamaan käyttäytymistä. Sekundääripreventiossa määritellään erityisiä riskiryhmiä, joille toiminta suunnataan. Olennaista on varhainen puuttuminen ja tuki käytön lopettamisessa. Tertiääripreventio eli korjaava toiminta suuntautuu jo todettujen haittojen korjaamiseen. Ihmisarvoinen elämä on taattava myös kaikkein syrjäytyneimmillekin ihmisille, jotka eivät syystä tai toisesta pysty vähentämään tai lopettamaan päihteiden käyttöä.

Ehkäisevä päihdetyö on terveyden edistämistä. Terveydellä tarkoitetaan tässä yhteydessä laajasti fyysisen, sosiaalisen, henkisen ja hengellisen hyvinvoinnin edistämistä. Maailman terveysjärjestö on määritellyt terveyden edistämisen yhteisölliseksi toiminnaksi ja korostanut politiikan käyttöä terveyden mahdollistajaksi. Terveyspolitiikassa ehkäisevän päihdetyön keskeinen elementti on sellaisen laaja-alaisen yhteisöllisen toiminnan edistäminen, jolla on vaikutuksia myös terveyskäyttäytymiseen.

Kirkko arvostaa ihmisten terveyden ja hyvinvoinnin eteen tehtävää työtä ja haluaa osallistua siihen omalla panoksellaan. Kirkon ydinsanoma on siinä jokainen voi kokea armon ja anteeksiantamuksen sekä löytää elämälle merkityksen ja tarkoituksen. Seurakunta on yhteisö, joka tukee sosiaalista vastuuta. Osallistuminen seurakunnan toimintaan vähentää tilaisuuksia päihteiden käytölle sekä edistää päihteettömyyttä.

Kirkon näkökulmasta ehkäisevän päihdetyön tärkein ulottuvuus on siinä, että kirkko auttaa ihmisiä ja yhteisöjä arjessa selviytymisessä ja vaikuttaa päihteetöntä elämää edistävien rakenteiden syntymiseksi. Kirkko tukee terveitä elämäntapoja ja vastuullista käyttäytymistä. Kaikki seurakuntien toiminta onkin ehkäisevää päihdetyötä. Ehkäisevään päihdetyöhön voivat osallistua paitsi seurakuntien ja kristillisten järjestöjen työntekijät ja vapaaehtoiset myös kaikki seurakuntalaiset omassa elämänsäpiirissään. Erityisen tärkeää on se, miten vanhemmat ja isovanhemmat kasvattavat lapsiaan ja lasten lapsiaan päihdekysymyksissä ja miten kirkko tukee heitä tässä tehtävässä.

Seurakuntien työntekijät pääsevät lähelle ihmisten arkea ja saavat varhaista ensikäden tietoa heidän ongelmistaan. Päihdeongelmat voivat tulla esille esimerkiksi iltapäivä-, päivä- tai perhekerhoissa tai toimituksiin ja jumalanpalveluselämään liittyvissä kohtaamisissa. Seurakunnilla on kattavat mahdollisuudet torjua päihdehaittoja, mikäli kaikilla hengellisen työn työntekijöillä on valmius puuttua päihdeongelmiin tai tukea tarvittaessa lapsia ja nuoria vanhempien päihdeongelmissa. Tähän tarvitaan varhaisen puuttumisen työtettä ja puheeksi ottamisen taitoja.

Toteuttaessaan perustetehtävänsä seurakunnat synnyttävät sosiaalista pääoma. Sosiaalisella pääomalla tarkoitetaan sellaista kansalaisten keskinäistä luottamusta, joka on välttämätöntä yhteiskunnan toiminnalle ja joka antaa ihmisille mahdollisuuksia koordinoida toimintojaan haluttujen tavoitteiden suuntaiseksi. Jos ihmiset kokevat keskinäistä luottamusta, jakavat yhteisiä normeja ja kuuluvat normeja vaaliviin verkostoihin, he todennäköisesti välttyvät päihdeongelmilta.

Ehkäisevään päihdetyöhön kuuluu myös yhteiskunnallinen vaikuttaminen. Ehkäisevällä työllä pyritään vaikuttamaan muun muassa päihteiden saatavuuteen ja levittämiseen, käyttötapoihin, tietouteen ja asenteisiin. Seurakunnat voivat ottaa kantaa omilla alueillaan muun muassa anniskelulupiin, alkoholin myytinrajoitusten noudattamiseen, nuorten päihteiden käyttöön sekä muihin seurakunnan alueella ilmenneisiin päihdeongelmiin. Erillisten kannottojen lisäksi on tärkeää se, miten ja milloin seurakuntien työntekijät puhuvat päihteistä saarnoissa, hartauspuheissa ja muissa kohtaamisissa seurakuntalaisten kanssa. Valtakunnan tasolla on tärkeää, miten kirkko osallistuu päihdepoliittiseen keskusteluun.

Päihdeongelmat ovat läheisessä yhteydessä köyhyyteen, syrjäytymiseen ja väkivaltaan. Päihdeongelman taustalla voi olla mielenterveysongelma. Kirkon oma toiminta köyhyyden ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi, mielenterveysongelmista kärsivien auttamiseksi sekä väkivallan vähentämiseksi ovat osa ehkäisevää päihdetyötä. Kirkon yhteiskunnallinen vaikuttaminen heikko-osaisempien elinolosuhteiden parantamiseksi palvelee samaa tavoitetta.

Päihdehaittojen ehkäisyn tulisi läpäistä kaikki kirkon toiminta. Tavoite ei ole myöskään sidottu mihinkään ammattiryhmään. Oleellista on pyrkimys luoda turvallinen ja luottava ilmapiiri, missä armoa, anteeksiantamista ja toivoa ylläpitävä yhteisöllisyys voi toteutua. Varsinaisen päihdetyön lisäksi on tärkeää, että kaikki seurakunnan työalat käyttävät mahdollisuutensa ehkäisevään päihdetyöhön ja varhaiseen puuttumiseen.

Päihdehaittojen hoito

Päihdeongelman lähtökohtana on riippuvuus. Olemme tekemisissä riippuvaisten ihmisten kanssa olipa käytetty aine mikä tahansa. Riippuvuudella tarkoitetaan pakonomaista käyttäy-

tymistä, jossa ihminen on menettänyt hallinnan johonkin riippuvuutta aiheuttavaan asiaan, esimerkiksi päihteisiin.

Erilaisia tulkintoja riippuvuuden synnystä ja riskitekijöistä on monia. Lääketiede korostaa fysiologisia ja biologisia tekijöitä, esimerkiksi perimää, aineenvaihduntaa ja hermoston toimintaa. Monissa tutkimuksissa onkin todettu näillä tekijöillä olevan vaikutusta sekä päih-teistä saatuun ”hyötyyn” (esim. mielihyvä) että toisaalta riskiin tulla helpommin riippuvai-seksi päih-teistä. Riippuvuudella on taipumus siirtyä seuraavalla sukupolvelle. Yksi päihde-työn suurimpia haasteita onkin riippuvuuden ketjun katkaiseminen.

Riippuvuuden syntyä ja riskejä voidaan tarkastella myös elinympäristöstä, elämäntavasta, kulttuurista, henkilöhistoriasta tai vaikkapa oppimisesta käsin. Olennaista näyttää kuitenkin olevan jokaisen oma kokemus ja tilanteet, jotka liittyvät päih-teiden käyttöön. Päih-teet ovat usein pakoa karusta ja ahdistavasta elämäntilanteesta. Kyse voi olla myös siitä, että päih-teitä käytetään itsehoitona sairauteen.

Alkoholin kokonaiskulutuksella yhteiskunnassa on vaikutuksensa haittojen määrään. Mitä ”märempi” yhteiskunta on, sitä enemmän ihmisiä altistuu päih-deongelmille. Euroopan unio-nin jäsenyyden myötä kansallisen alkoholipolitiikan toteuttamisen mahdollisuudet ovat ka-ventuneet. Alkoholin hinnan lasku, saatavuuden paraneminen ja yksityishenkilöiden tuonti-mahdollisuudet ovat kasvattaneet kokonaiskulutusta.

Riippuvuudesta toipuminen vaatii kärsivällisyyttä ja siinä tarvitaan toisten ihmisten tukea. Yksin on vaikea selviytyä ja löytää uutta ”käsikirjoitusta” elämälle. Tukea tarvitsevat myös perheenjäsenet ja muut lähipiirissä elävät. Päihderiippuvainen on sairas ihminen, jolta ei voi aina vaatia rationaalista harkintaa. Toipuminen edellyttää kuitenkin sitä, että päihderiippu-vainen toimii itseään aktiivisesti hoitavana yksilönä, eikä jää vain passiiviseksi hoidon koh-teeksi. Yksilön vastuun ohessa on korostettava yhteisön merkitystä päih-deongelmaisen toi-pumisessa.

Päihtymyskokemukset passivoivat ihmisen niin, että elämän tarkoitukseksi alkaa vähitellen muodostua ainoastaan päih-teen hankkimisen turvaaminen ja tämä syrjäyttää ihmisen luon-teisen kyvyn halun nähdä vaivaa esimerkiksi selvittääkseen omaa elämäntilannettaan, etsiä keinoja masennuksen torjuntaan, pitää hauskaa, tuntee mielihyvää jne. Syntyy ns. psyykki-nen riippuvuus.

Päihderiippuvuus korvaa ns. psyykkisen, hengellisen ja sosiaalisen työn oman elämänhal-linnan ylläpitämisessä ja estää mielekkäämpien kokemusten etsimisen. Myös päih-teiden käytön aiheuttama ruumiillinen rappeutuminen estää ihmisiä toteuttamasta omia aikaisem-pia suunnitelmiaan ja unelmiaan. Erityisen haitallista on nuorten päih-teiden käyttö, joka estää psyykkistä työtä juuri siinä vaiheessa, kun ihminen etsii vahvasti identiteettiään. To-

dennäköisyys joutua riippuvaiseksi päihteistä on sitä suurempi, mitä nuorempana päihteiden käyttö on aloitettu.

Riippuvuuden kehittyminen on monisäikeinen ja useimmiten melko pitkän kehityksen tulosta. Aikaa myöten kehittyvä riippuvuus murentaa fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen, henkisen ja hengellisenkin toimintakyvyn. Riskitekijöitä päihderiippuvuuden syntymiselle ovat muun muassa turvaton koti, heikko koulumotivaatio, käytöshäiriöt, läheisen ihmissuhteen puuttuminen, psyykkiset ongelmat, pitkäaikaistyöttömyys, alhainen koulutustaso ja päihteitä käyttävä ystäväpiiri.

Päihderiippuvuudelta suojaavia tekijöitä ovat esimerkiksi turvalliset perhesuhteet ja uskonnollinen vakaumus. Erityisesti nuorilla täysraittius on yhteydessä uskonnolliseen vakaumukseen. Pohjanmaalla selvästi muuta maata alhaisempaa alkoholin käyttöä selittää uskonnollinen aktiivisuus. Tutkimuksen mukaan perheen elämäntavan piirteet, kuten uskonnollisuus, voivat tukea lapsia. Ne ovat suojaamassa lasta ongelmakäyttäytymiseltä, päihteiden käytöltä ja päihteitä käyttäviltä ystäviltä.

Kristillisen uskon ytimessä on pyrkimys reagoida niiden ihmisten hätään, jotka ovat nimenomaan syyllisyyden, häpeän ja synnin julkisen stigman vuoksi joutuneet marginaaliseen asemaan yhteiskunnassa. Sielunhoidollisissa keskusteluissa voidaan auttaa ihmistä jäsentämään elämäänsä, ihmissuhteitaan ja Jumala-suhdettaan. Sielunhoidon tavallisin menetelmä on keskustelu tai mahdollisesti pitkäkestoinen keskustelujen sarja. Samalla tuetaan ihmistä ottamaan vastuu omasta elämästään.

On tärkeää, että kirkko pitää esillä – fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten tekijöiden lisäksi – hengellisyyden merkitystä päihdeongelmista vapautumisessa. Se tarkoittaa sitä, ettei päihdeongelmien hoidon tavoitteena ole vain kuntoutus, vaan kokonaisvaltainen parantuminen. Päihteettömän elämän aloittaminen vaatii identiteetin uudelleen rakentamista. Evankeliumin sanoma on vastaus polttaviin syyllisyyden kysymyksiin, joita päihdekeskeinen elämä on saattanut tuoda mukanaan. Jo tässä elämässä on täyden käänteen, täyden anteeksiantamuksen ja armon mahdollisuus.

Kirkko puolustaa ihmisarvoista elämää ja sen edellytyksiä. Jokaisella on oikeus kuulua armahtavaan yhteisöön ja saada apua kärsimykseen. Yhteisöllinen sitoutuminen luo myös sosiaalisen tukiverkoston ja tuo ystävät, jotka vähentävät päihteiden käytön halua ja mahdollisuutta. Päihdetyön subjektina onkin salliva ja armollinen seurakuntayhteisö, joka kutsuu mukaan kaikki alueen ihmiset.

Laman jälkeen sosiaalisten ongelmat ovat alkaneet kasautua. Puhutaan ”ilkeistä ongelmista” ja toisaalta myös palvelujärjestelmän rapautumisesta. Ilkeisiin ongelmiin kuuluu saman henkilön kohdalla yksittäisten päihteiden tai niiden sekakäytön lisäksi monenlaista osatto-

muutta sekä psyykkisiä ja fyysisiä sairauksia. Jotkut vaikeimmista päihdeongelmista kärsivistä eivät kykene - syystä tai toisesta - luopumaan päihteiden käytöstä. Kirkon kutsumukseen kuuluu pitää erityistä huolta näistä ihmisistä ja puolustaa heidän oikeuksiaan asianmukaisen avun saamiseksi. Oikeus kuulua armahtavaan yhteisöön ja saada lievitystä kärsimyksensä on myös niillä, joilla ei ole toivoa parantumisesta.

Seurakuntien ja järjestöjen päihdetyön laajuus

Sosiaali- ja terveysministeriön alkoholiohjelman mukaan kirkolla on keskeinen asema suomalaisessa yhteiskunnassa. Se kohtaa ihmiset henkilökohtaisella tasolla ja tukee toimintaansa yhteisöllisyyttä ja lähiyhteisöjen vahvistamista. Kirkolla on myös laaja-alainen kokemus alkoholihaittojen vähentämisestä.

Seurakunnallisen päihdetyön koordinaatiosta vastaa Kirkkohallituksen diakonia ja yhteiskuntatyön yksikkö KDY. Kirkon kasvatusta ja nuorisotyön yksikön, KKN, työalalla on merkittävä panos seurakuntien lapsi- ja nuorisotyöhön liittyen ennaltaehkäisevän päihdetyön ja varhaisen puuttumisen alueella. Lisäksi seurakuntien erityisnuorisotyössä päihdetyötä tehdään myös etsivän, kohtaavan ja korjaavan päihdetyön menetelmin. Kirkon perheasiain yksikön työaloilla – lähinnä perheasiain neuvottelukyksissä ja ennaltaehkäisevässä aviopari- ja perhetyössä – alkoholiongelma on yksi vakavammista pahoinvoinnin oireista. Tämä pätee sekä korjaavaan perheneuvontatyöhön että ennaltaehkäisyosalla. Alkoholilla on kuitenkin vain harvoin tulosyys neuvottelukeskukseen.

Suomen evankelis-luterilaiselle kirkossa organisoitu seurakuntatyö toteutuu osana paikallis-seurakuntien toimintaa sekä ammatillisesti koulutettujen teologien, diakonia-, kasvatusta, nuorisotyön ja perhetyön viranhaltijoiden sekä vapaaehtoisten tekemänä. Julkisen vallan roolin kapeneminen ja järjestökentän roolin kasvu on nähtävissä myös päihdetyössä. Yksi merkki tästä on Alkoholiohjelman kumppanuussopimukset. Tämä korostaa yleisesti kirkon ja erityisesti diakonian merkitystä. Diakoniatyössä kirkon päihdetyön tehtävänä ei ole tarjota kuntoutuspalveluita tai taloudellista apua. Diakoniatyön tehtävänä on pikemminkin toimia ”asianajajina” näiden etuuksien saamiseksi. Toinen tärkeä tehtävä on tuoda esille sitä hätää ja avun tarvetta, mitä diakoniatyössä kohdataan.

Yleisen seurakuntatyön lisäksi päihdetyö on erillinen seurakuntien ja seurakuntayhtymien työmuoto sekä useiden kristillisten järjestöjen toimiala. Kristillisessä päihdetyössä on käytössä laaja avohuollon palveluiden kirjo: diakoniatyöntekijöiden vastaanotot, erilaiset ryhmät, piirit ja kerhot, katkaisuleirit, talkooleirit, retket, erilaiset teetuvat, katulähetystoiminta, nuorisokahvilat, päiväkeskukset, asuntojen välittäminen, normaaliasumisen mahdollistaminen. Osa ryhmätoiminnasta on 12-askelen mukaista ryhmätoimintaa joko AA:n periaatteiden tai selkeästi kristilliseen toipumistyöhön perustuvana.

Välimuotoisiin palveluihin voidaan lukea tukiasuntotoiminta, palveluasumisyksiköt, tuetun - itsenäisen asumisen ja päiväkeskustoiminnan yhdistelmät, huoltokodit ja vastaanottoyksiköt. Laitosmaista päihdetyötä tehdään hoitokodeissa ja kuntoutusyksiköissä. Erityiskuntoutusta tapahtuu työllistämiprojekteissa sekä suojatyöyksiköissä. Rajanveto päihdetyön ja köyhyyden poistamisen välillä on liukuva, kun kyse on huono-osaisista päihdeongelmaisista.

Erityisnuoriso-, nuoriso-, perhe- ja kasvatustyön osuus toiminnasta on merkittävää. Moniammatillisten suunnittelutyöryhmien perustaminen eri työalojen työntekijöiden ja luottamushenkilöiden kesken laajentaa toimintaympäristön kuvan luomisessa ja toimivien ratkaisujen etsimisessä.

Kristillistä päihdetyötä tekevät järjestöt ovat organisoituneet Sininauhaliiton kautta. Ruotsinkielisen kristillisen päihdetyön yhteistoimintajärjestönä toimii Kran. Katulähetysliiton jäsenjärjestöillä on myös päihdetyötä.

Tyynelän Kehittämiskeskus (Kirkkopalvelut ry) Pieksämäellä toimii päihdetyön valtakunnallisena kehittämiskeskuksena, joka toteuttaa mm. päihdetyön kehittämishankkeita, suunnittelee ja järjestää valtaosan kirkon päihdetyön koulutuksesta yhteistyössä KDY:n kanssa. Kirkon sielunhoitotyön koulutukseen on otettu mukaan päihdetyön suuntautumisvaihtoehto. Pelastusarmeija järjestää päihdeongelmaisille suunnattua asuntola- ja avustustoimintaa. Muita kristillisen päihdetyön toimijoita ovat muun muassa diakonissalaitokset ja diakoniasäätiöt, Setlementtiliike sekä Valkonauhaliitto.

Diakonia-ammattikorkeakoulussa voi opiskella sosiaalialan ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon (eurooppalainen Master-taso) teemalla Päihteet ja syrjäytyminen. Opetushallituksen hyväksymässä, toisen asteen toteuttamassa päihdetyön ammattitutkinnossa (näyttötutkinto) eräänä valinnaisena suuntautumisvaihtoehtona on kristillinen päihdetyö.

Kirkon päihdetyö ei rajoitu vain Suomen rajojen sisäpuolelle, vaan diakonian periaatteen mukaan meillä on vastuu ihmisten elämänmahdollisuuksien tukemisesta myös kansainvälisesti. Erityisesti lähialueiden päihdetilanne vaikuttaa Suomen päihdetilanteeseen. Sen vuoksi päihteiden käyttöä on ennaltaehkäistävä ja pyrittävä vaikuttamaan päihdeongelmaan lähialueilla.

Seurakuntien kansainvälisessä diakonian kanavana toimii Kirkon Ulkomaanapu. Lähialueilla KUA toimii yhteistyössä ennen kaikkea Pietarin kirkkojen välisen diakonisen neuvoston (CIDC) kanssa Karjalan ja Pietarin alueella. Työmuotoihin kuuluu myös ennaltaehkäisevä ja korjaava päihdetyö. Erityinen painopiste on sosiaalisesti huono-osaisista perheistä olevien lasten ja nuorten sosiaalinen integraatio ja suojeleminen. Katulasten integraatio-projektin päämääränä on huumausaineiden ja myrkyllisten aineiden käytön ennaltaehkäisy. Toimintakeskuk-

nessa tuetaan syrjäytyneitä nuoria tarjoamalla ruokaa ja erilaista vapaa-ajan harrastustoimintaa, koulutusta ja työtoimintoja.

Kuntien päihdetyöltä edellytetään sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymien päihdehuollon laatusuosituksissa, että asiakkaan eksistentiaaliset ja uskonnolliset tarpeet on otettava huomioon hoidon kokonaisuudessa. Tämän toteuttaminen vaatii laajaa yhteistyötä eri julkisten ja yksityisten päihdepalveluja tuottavien tahojen ja seurakuntien kesken.

Kirkon päihdetyön haasteet ja kipupisteet

Evankeliumeista välittyvää armahtavan kohtaamisen ja yhteisöllisyyden sanomaa haastaa yhteisöjen ohentuminen, jopa rappio. Materialistista ja egoistista arvomaailmaa hallitsee nautinnon tavoittelu. Media ruokkii mielikuvaa siitä, että laadukkaaseen elämään kuuluu säännöllinen päihteiden käyttö. Kirkolta vaaditaan suuria ponnistuksia, kun se taistelee yksilöllisyyden valtavirtaa vastaan. Miten synnyttää yhteisöissä vastuullisuutta ja osallisuutta? Kirkko ei saa jättää yksilöitä selviytymään yksin elämästään. Erityistä tukea tarvitsevat perheet.

Alkoholijuomien hinnan alennuksen aiheuttama haittojen lisääntyminen on myös tosiasia: kokonaiskulutus on kasvanut, väkevien juomien kulutus on lisääntynyt merkittävästi ja päihdehoidon tarve on aikaisempaa suurempi. Aikuisten päihdeongelmat ovat yhteydessä lasten syrjäytymiseen. Vanhempien päihteiden käytön seurauksena voi olla lapsen tai lasten huostaanotto. Päihteiden käyttö näkyy turvattomuuden ja perheväkivallan lisääntymisenä.

Alkoholihaitat aiheuttavat neljänneksen terveydenhuollon ja vajaa viidennes sosiaalihuollon menoista. Suomalaisista joka kymmenes on kasvanut päihdeperheessä. Perheen päihdeongelman aiheuttamat vauriot ovat usein seuranneet päihdeperheissä eläneitä aikuisuuteen asti. Päihdeperheet ovat tuottaneet jo yli 100 000 lapsen joukon, joka saa haittoja vanhempien liiallisesta päihteiden käytöstä. Lisäksi 400 000 aikuisella on muistot päihdeperheessä elämisestä, ja iso osa heistä kärsii myös haitoista.

Kouluterveyskyselyn mukaan yhä useammat nuoret ovat raittiita, mutta samaan aikaan toistuva humalahakuinen juominen on lisääntynyt. Alkoholikokeilut ”jäävät päälle” erityisesti niillä nuorilla, jotka pärjäävät heikosti koulussa. Lisäksi kokeilut ajoittuvat yhä nuorempaan ikään. Samaan aikaan tiedetään, että päihteiden käytön aloitusajankohdan lykkääminen vuodellein vähentää olennaisesti nuoren riskiä altistua aikuisena päihderiippuvuuteen.

Alkoholi aiheuttaa ylivoimaisesti suurimman osan päihdehaitoista. Huumeongelmat ovat kuitenkin luonteeltaan vaikeammin havaittavia ja vakavampia. Huumeista amfetamiinien ja opiaattien ongelmakäyttö lisääntyi Suomessa 2000-luvun alussa. Huumekuolemien, huumerikosten ja huumeisiin liittyvien tartuntatautien määrän kasvu on kuitenkin hidastunut.

Tupakoinnissa huolestuttavinta on nuorten, erityisesti tyttöjen tupakoinnin yleisyys. Myös lääkkeiden väärinkäyttö on yhä huolestuttavampi ilmiö. Nykyisin väärinkäyttö ilmenee usein päihteiden ja lääkkeiden sekakäyttönä.

Kirkon päihdetyön haasteena on myös yhteiskunnan sosiaalipalveluiden kriisi, joka tuo kirkon palveluiden asiakkaiksi yhteiskunnan palvelujärjestelmän ulkopuolille jääneitä. Päihdetyön tehtävänä onkin näiden ihmisten puolesta puhuminen ja heidän ohjaamisensa palveluihin. Kuntien palveluiden ulkoistaminen voi tarjota kirkolle myös mahdollisuuksia tuottaa päihdepalveluita kunnissa erillisrahoituksella.

Perinteisesti ehkäisevä päihdetyö on suunnattu nuoriin. Suurten ikäluokkien eläköityminen saattaa vaatia painopisteen tarkistamista. Vanhuus ja yksinäisyys synnyttävät myös päihdeongelmia. Päihteidenkäytöstä ja päihdehoidoista pitää puhua kaikkien seurakuntien työmuotojen piirissä. Jokaisessa seurakunnassa on toimintaa vanhuksille, mutta siihen on vain harvoin liitetty keskustelua vanhusten päihteiden käytöstä.

Myös kirkon ja järjestöjen omassa toiminnassa on kipupisteitä. Kirkko vastustaa jyrkästi erityisesti nuorten tupakointia. Rippikoulussa on mukana tupakoivia nuoria, vaikka laki kieltää tupakan myynnin alle 18-vuotiaille. Rippikoulun leirijakso on nuoren elämässä intensiivinen aika, jolloin on mahdollista tuoda esille uskontoon liittyvien asioiden ohella hyvän terveyden ja hyvinvoinnin arvottamista ja niitä tukevien elintapojen merkitystä.

Kirkkojen ja seurakuntien sitoutuminen tupakoimattomuuteen tukee lasten ja nuorten savuttomuutta. Nuorille olisi tarjottava oikeus käydä savutonta rippikoulua. Tupakkalain mukaan huoltaja ei voi antaa lupaa tupakointiin. Mikäli nuori tavataan tupakoimassa, siitä on ilmoitettava vanhemmille. Tupakoinnin ei voida kuitenkaan antaa olla jakamassa nuoria tai olla esteenä heidän osallistumiselleen toimintaan.

Nuorisotyön ja erityisesti rippikoulun haasteena on toimia samanaikaisesti niin, ettei tupakointi johda syrjäytymiseen seurakunnan toiminnasta, että tupakoivia tuetaan pääsemään eroon riippuvuudesta ja että työssä pidetään esillä tupakoimattomuuden ihannetta. Tämä vaatii työntekijöiden ja vapaaehtoisten tupakoinnin rajoittamista erityisesti leiriolosuhteissa. Kirkon ja seurakuntien tulisi asettaa tavoitteeksi olla savuttomia ja päihteettömiä yhteisöjä.

Kirkot ja seurakunnat ovat savuttomia,

- kun tupakointi on kiellettyä kirkollisten yhteisöjen omistamissa ja hallinnoimissa sisätiloissa;
- kun tupakointipaikkoja ei järjestetä lapsia ja nuoria varten (toiminta- ja harrastetilojen ja leirikeskusten yhteydessä oleville pihuille ja ulkoalueille);
- kun tupakkatuotteiden myynti on kielletty kirkollisten yhteisöjen omistamissa ja hallinnoimissa tiloissa ja rippikoululeirien yhteydessä;

- kun tuetaan henkilökunnan tupakan käytön lopettamista.

Seurakuntien työntekijät edustavat tahtomattaankin kirkon eettisiä arvoja. Raamattu ei sisällä käskyä täysraittiuudesta. Seurakunnan työntekijöiden on kuitenkin otettava huomioon seurakuntalaisten odotukset.

Kirkko on koko historiansa ajan edustanut pidättyvää suhtautumista päihteisiin. Kirkon työntekijät ovat kuitenkin alttiita päihdeongelmille siinä missä muutkin ihmiset. Jos tätä ei oteta huomioon, seurakunnan ilmapiiri voi muodostua esteeksi päihdeongelman esille tuomiselle ja hoitoon ohjaamiselle.

Jyrkkä suhtautuminen päihteisiin voi johtaa päihdeongelmaisten syrjimiseen ja leimaamiseen seurakunnissa. Ennakkoluuloja voi herättää esimerkiksi se, että erittäin vaikeista päihdeongelmista kärsiville järjestetään toimintaa, jossa päihteiden hallittu käyttö on sallittua. Päihdetyön tehtävä onkin muokata ilmapiiriä seurakunnissa poistamalla ennakkoluuloja ja korostaa armoa. Päihdeongelma ei saa olla esteenä osallistumiselle seurakunnan toimintaan.

Toiminta-ajatus

Kirkko vaikuttaa ja toimii päihteettömän elämän puolesta luomalla armoa ja toivoa ylläpitäviä yhteisöjä.

Visio

Kirkon työntekijöillä on valmius kohdata ja auttaa päihteistä ja päihdeongelmista kärsiviä. Kirkon päihdetyöntekijät ovat ammattilaisia, jotka yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa ehkäisevät ja hoitavat päihdehaittoja. Kirkko tarjoaa vapaaehtoisille mahdollisuuden osallistua päihdetyöhön ja kehittää itseään siinä, sekä tarjoaa kaikille mahdollisuuden kuulua sallivaan ja armahtavaan seurakuntayhteyteen.

Tavoitteet ja keinot

Tavoite 1: Kirkon kaikki työalat pyrkivät toiminnallaan ehkäisemään päihdehaittoja.

Keinot:

- Seurakunnat laativat päihdestrategian tai ainakin käsittelevät päihdetyötä seurakunnan strategiassa. Strategiatyöhön osallistuvat määrittävät päihdetyön tavoitteet ja täsmentävät päihdetyön roolia suhteessa muihin työaloihin ja toimijoihin. Strategiatyössä tunnistetaan eri työalojen mahdollisuudet päihdehaittojen ehkäisemiseksi.

- Seurakunnat pyrkivät huolehtimaan kaikkien päihdehoitoyksiköiden hartaus- ja sielunhoitopalveluista sen mukaan kuin asiakaskunnalla on tarvetta ja ylläpitäjäyhteisöjen kanssa sovitaan.
- Kirkkohallitus seuraa seurakuntien työntekijöiden koulutusta ja päihdestrategioiden laatimista sekä raportoi näistä kumppanuussopimuksen perusteella sosiaali- ja terveystieteiden ministeriölle ja hiippakunnille.

Tavoite 2. Kirkon työntekijät tunnistavat ja kykenevät ottamaan puheeksi päihdeongelman.

Keinot:

- Kirkkohallitus laatii yhdessä kirkollisten koulutuslaitosten ja Tyynelän Kehittämiskeskukseen (Kirkkopalvelut ry) kanssa koulutusmateriaalin ja koulutuksen hiippakunnille päihdeongelmien varhaisesta toteutamisesta ja puheeksi ottamisesta. Hiippakunnat vastaavat koulutuksen järjestämisestä hiippakunnan hengellisen työn työntekijöille. Koulutusmateriaali tuotetaan vuonna 2006 ja koulutus käynnistetään vuoteen 2007 mennessä.
- Kirkollisen koulutuksen seurantaryhmä huolehtii yhteistyössä kirkollisten koulutuslaitosten, teologisten tiedekuntien ja Diakonia-ammattikorkeakoulun kanssa siitä, että tämän strategian painopisteet otetaan huomioon opetussuunnitelmissa.

Tavoite 3: Seurakunnat tukevat vanhempia ja isovanhempia sekä muita kasvattajia lasten ja nuorten päihdekasvatuksessa sekä perheitä, jotka kärsivät päihdeongelmista.

Keinot:

- Seurakunnat ja päihdetyötä tekevät järjestöt kehittävät päihdetyötä yhteistyössä, lisäävät verkostoitumista ja levittävät keskenään hyviä käytäntöjä.

Tavoite 4: Seurakunnat kiinnittävät erityistä huomiota yhteisöllisyyden tuomiin mahdollisuuksiin ja haasteisiin eri toiminnoissaan.

Keinot:

- Kirkkohallitus arvioi kirkon päihdestrategian tavoitteiden toteutumista kansallisen alkoholiohjelman päätösvuotena eli 2007.
- Seurakuntien päihdetyössä painotetaan ryhmämuotoista toimintaa, vertaistukea ja yhteisöllisyyttä.

Tavoite 5: Kirkko vaikuttaa päihdepolitiikkaan päihdehaittojen vähentämiseksi.

Keinot:

- Kirkko ja sen seurakunnat osallistuvat sekä paikalliseen, että valtakunnalliseen päihdepoliittiseen keskusteluun.